

Lausunto

Opetus- ja kulttuuriministeriö

kirjaamo@minedu.fi
anna.vuopala@minedu.fi
ritva.kankkunen@minedu.fi

Sanaston lausunto tekijänoikeuslain muuttamisesta annetusta hallituksen esitysluonnoksesta (ns. lukemisestedirektiivin kansallinen voimaansaattaminen)

Kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö Sanasto ry, Sanasto rf (jäljempänä Sanasto) kiittää mahdollisuudesta lausua tekijänoikeuslain muuttamisesta annetusta hallituksen esitysluonnoksesta, joka koskee lukemisestedirektiivin kansallista voimaansaattamista. Sanasto on kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö, joka valvoo kirjallisuuden tekijöiden oikeuksia ja etuja. Edustamme noin 9 500 suomalaista kirjallisuuden tekijää. Sanaston jäsenjärjestöjä ovat Finlands svenska författareförening rf, Suomen Kirjailijaliitto ry, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry sekä Suomen tietokirjailijat ry.

Sanaston pääviestit

- *Rajoitussäätelyn ja tekijöiden oikeuksien välisen tasapainon säilyttämiseksi tekijöille tulee suorittaa kohtuullinen korvaus teosten saattamisesta edunsaajahenkilöiden käytettäväksi. Teokset luovat palvelulle sisällön, ja valtion tulee suorittaa teosten käytöstä korvaus.*
- *Vain korvausoikeudella voidaan taata, että hallituksen esityksen mukainen tekijänoikeuden rajoitus täyttää ns. kolmen kohdan testin ehdot.*
- *Tekijänoikeuden rajoitussäännösten on oltava täsmällisiä ja tarkkarajaisia. Tekijänoikeutta ei voida rajoittaa kokeiluluonteisesti tulkinnanvaraisilla rajoitussäännöksillä, joiden vaikutuksia ei ole riittävästi arvioitu.*

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

1

- *Valtuutettuja yhteisöjä tulee koskea asianmukainen hyväksymis- tai valtuutusmenettely, jonka avulla voidaan kontrolloida valtuutettujen yhteisöjen joukkoa ja mahdollistaa niiden valvonnan organisointi.*
- *Valtuutetuille yhteisöille asetettujen velvoitteiden on koskettava kaikkia valtuutettuja yhteisöjä, myös niitä, jotka eivät harjoita teoskappaleiden vaihtoa Euroopan talousalueelle kuuluviin valtioihin. Velvoitteiden noudattamista on valvottava esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriön toimesta. Valvontaa ei saa jättää ainoastaan oikeudenhaltijoiden vastuulle.*
- *Tekijänoikeutta rajoittavan sääntelyn on toimiakseen saavutettava kaikkien osapuolten luottamus, ja se edellyttää, että myös tekijöiden edut on riittäväällä tavalla huomioitu. Tämä ei hallituksen esityksessä toteudu.*

Yleistä ehdotetun lainsäädännön tavoitteista ja teosten käyttötapojen kehittymisestä

Kirjallisuudella ja lukemisella on erittäin myönteisiä yhteiskunnallisia vaikutuksia. Sanasto pitää tärkeänä, että kaikille kansalaisille turvataan yhdenvertainen mahdollisuus nauttia kirjallisesta kulttuurista ja osallistua täysimääräisesti yhteiskunnan toimintaan. Siten teosten saattaminen näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten saataville on erittäin kannatettavaa. Näkövammaisia ja muita lukemisesteisiä koskevilla uusilla säännöksillä helpotetaan julkaistujen teosten saataville saattamista näille edunsaajaryhmille. Tavoitteita toteutettaessa on kuitenkin tärkeää pitää mielessä myös oikeudenhaltijoiden oikeudet edut ja oikeudet sekä poikkeuksia ja rajoituksia koskeva ns. kolmen kohdan testi. Sinänsä kannatettavia tavoitteita ei pidä toteuttaa liian pitkälle menevällä oikeuksien rajoittamisella.

Näkövammaisten ja lukemisesteisten henkilöiden hyväksi säädetyn tekijänoikeuden rajoitussäännöksen soveltamisala on viimeisten vuosikymmenten aikana jatkuvasti laajentunut. Teosten käyttötavat ovat muuttuneet olennaisesti perinteisestä fyysisten teoskappaleiden lainaamisesta kohti edunsaajahenkilöiden rajatonta teosten käyttöä sähköisten äänikirjojen muodossa. Tämä kehitys tulee huomioida myös rajoitussääntelyn reunaehtoja määritettäessä.

Mikäli rajoitussääntelyllä mahdollistetaan teosten käyttö tavoilla, jotka tulevat selvästi tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden harjoittaman elinkeinotoiminnan alueelle, on tärkeää, että teosten rajoitussäännöksen mukaisesta käyttämisestä suoritetaan tekijöille kohtuullinen hyvitys.

Tekijänoikeuden rajoituksista ja poikkeuksista sekä kolmen kohdan testistä

Tekijänoikeuden peruslähtökohta on tekijän yksinoikeus määrätä teostensa käytöstä. Tekijän yksinoikeutta voidaan kuitenkin rajoittaa käytännön tarpeiden tai painavien yhteiskunnallisten syiden vuoksi. Tekijänoikeuden rajoituksilla on lisätty vammaisten mahdollisuuksia käyttää eri teoslajeja samalla tasa-arvoa sekä sivistyksellisten perusoikeuksien toteutumista edistäen.

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

Tekijänoikeuden rajoitus- ja poikkeussäännöksiin tulee soveltaa ns. kolmen kohdan testiä: ne saavat koskea ainoastaan määrättyjä erityistapauksia, ne eivät saa olla ristiriidassa teosten tavanomaisen hyödyntämisen kanssa eivätkä ne saa kohtuuttomasti haitata oikeudenhaltijoiden etujen ja oikeuksien toteutumista. Teosten saavutettavuuden lisääminen tulisi toteuttaa siten, että käyttäjien ja tekijöiden oikeudet ovat tasapainossa ja että tiettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi säädetyillä rajoituksilla puututaan mahdollisimman vähän tekijöiden oikeuksiin. Valtion tulee suorittaa tekijöille korvausta tekijänoikeuden rajoitussäännöksen mukaisesta teosten käyttämisestä.

Hallituksen esitysluonnoksessa on todettu, ettei lukemisestedirektiivin 3 artiklan 3 kohdassa ja tietoyhteiskuntadirektiivin 5 artiklan 5 kohdassa mainittua ns. kolmen kohdan testiä lisätä kansalliseen lakiin. Perusteluna on esitetty, että kyseinen testi on luonteeltaan enemmän rajoitussäännöksiä koskeva yleinen tulkintaohje kuin yksittäistä rajoitusta koskeva sovellusohje. Kolmen kohdan testi on kuitenkin yleisesti hyväksytty niin kansainvälisissä sopimuksissa kuin EU-lainsäädännössäkin. Sillä on tärkeä merkitys sekä tekijänoikeusjärjestelmän toimivuuden kannalta että oikeutettujen etujen turvaamisessa. Sanasto pitää tärkeänä, että poikkeuksiin ja rajoituksiin yleisesti vaikuttava testi kirjattaisiin tekijänoikeuslain 11 §:ään, jossa on mainittu muitakin rajoituksiin liittyviä yleisiä asioita.

Kolmen kohdan testin kirjaaminen lakiin ohjaisi rajoitussäännösten tulkintaa ja edistäisi oikeudenhaltijoiden ja käyttäjien oikeuksien ja etujen välisen tasapainon toteutumista.

Tekijöille suoritettava kohtuullinen korvaus teosten rajoitussäännöksen mukaisesta käyttämisestä

Hallituksen esityksessä todetaan, että rajoitussääntelyn laajentumisesta huolimatta korvausjärjestelmää ei laajennettaisi nykyisestä. Mielestämme tämä ei ole kohtuullista tekijöiden oikeuksien toteutumisen kannalta.

Kirjallisten teosten käyttömuodot ovat murroksessa. Sähköisen julkaisemisen eri muodot ovat yleistyneet, ja yhä useampi hankkii tai lainaa perinteisen painetun kirjan sijasta teoksen sähköisessä muodossa. Erityisesti äänikirjamarkkinoilla on viime vuosina tapahtunut merkittävää kehitystä, kun uudenlaiset kaupalliset äänikirjapalvelut eli nk. lukuaikapalvelut kokeilevat siipiään (esim. BookBeat ja Storytel). Palvelut toimivat suoratoistotekniikalla (streamaus), ja tavallisesti asiakas saa maksua vastaan palvelun koko äänikirja-aineiston käyttöönsä. Tällaisista palveluiden ostamisesta on tullut kirjallisuuden, musiikin ja audiovisuaalisen sisällön omistamisen uusi muoto. Äänikirjojen kuuntelijoiden ei tarvitse enää hankkia fyysisiä, usein cd-levyn muodossa valmistettuja teoskappaleita kotiinsa, vaan kirjoja voi käyttää sähköisesti omalta koneelta.

Kehittyvä uusi markkina on usein hauras, eikä sitä pidä tarpeettomasti häiritä esimerkiksi rajoittamalla tekijöiden yksinoikeutta päättää teostensa saattamisesta yleisön saataviin. Jos painavat yhteiskunnalliset syyt kuitenkin edellyttävät tietyn tarkoin rajatun poikkeuksen säätämistä tekijän

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

yksinoikeuteen, täytyy huolehtia myös siitä, että tekijöille tulonmenetys kompensoidaan asiaankuuluvalla tavalla ja korvausjärjestelmiä kehitettäessä huomioidaan teosten muuttuneet käyttötavat.

Nykyinen tekijänoikeuslain 17 § 4 momentti turvaa tekijöille korvauksen niissä tilanteissa, kun edunsaajahenkilöille jää pysyvästi haltuunsa kappale teoksesta. Säännöksellä on tavoiteltu aikanaan sitä, että muu kuin teoksen lainaaminen oikeuttaa tekijän saamaan teoksen käyttämisestä korvausta. Käytännössä tekijät ovat saaneet korvauksen niissä tilanteissa, joissa edunsaajahenkilölle lähetetään kirjallisesta teoksesta tehty äänikirjaversio kotiin, tai kun hänen on ollut mahdollista ladata äänikirja sähköisenä tietokoneelleen. Korvaus teosten käyttämisestä on ollut tasoltaan hyvin nimellinen, eikä se ole verrattavissa teosten normaaleihin käyttökorvauksiin. Korvauksella on kuitenkin tärkeä merkitys niin tekijöiden oikeuksien toteutumisen kuin myös vammaisten henkilöiden hyväksi säädetyn rajoitussäätelyn oikeutuksen kannalta.

Tällä hetkellä edunsaajahenkilöiden yleisin tapa käyttää äänikirjoja on suoratoisto. Äänikirjoja tavoitettavassa muodossa edunsaajahenkilöille tuottavan ja tarjoavan Celian noin miljoonasta vuosittaisesta äänikirjojen käyttötapahtumasta yli puolet on suoratoistoa. Voidaan olettaa, että jo hyvin pian fyysisten teoskappaleiden käyttö joko loppuu tai muodostaa jatkossa vain erittäin pienen osan Celian kokonaistarjonnasta. Suomen Kustannusyhdistyksen tilastojen mukaan sen edustamien kustantajien sähköisistä äänikirjamarkkinoista saama tulo oli vuonna 2017 noin 2,5 miljoonaa euroa. Tähän verrattuna Celian toiminta on pienellä kielialueella ja Suomen äänikirjamarkkinoiden kokoon nähden erittäin merkittävää.

Edunsaajahenkilöillä on rajoitussäännöksen nojalla valmistettu äänikirjatarjonta rajoituksetta ja ilmaiseksi käytössään. Tämä vastaa suurelta osin tilannetta, jossa fyysiset teoskappaleet jäävät edunsaajahenkilön haltuun. Näin ollen korvausjärjestelmän päivittäminen ja laajentaminen koskemaan suoratoistoa on perusteltua.

Lukemisestedirektiivi sallii korvausjärjestelmän päivittämisen ja laajentamiseen koskemaan myös uusia käyttömuotoja kuten suoratoistoa (mm. johdantokappale 14). Valtion tehtävä on suorittaa tekijöille korvaus vammaisille henkilöille tuotettavan palvelun sisällöstä. Korvausta ei jatkossakaan perittäisi suoraan edunsaajahenkilöiltä, jolloin korvausjärjestelmä olisi myös näiltä osin direktiivin mukainen.

Jotta voidaan tulevaisuudessakin varmistaa, ettei poikkeuksen soveltaminen ole ristiriidassa teoksen tai muun aineiston tavanomaisen hyödyntämisen kanssa, eikä se kohtuuttomasti haittaa oikeudenhaltijoiden oikeutettuja etuja, korvauksen piiriin kuuluvaa käyttöä on laajennettava teknologisen kehityksen ja käyttötapojen muuttumisen myötä.

Edellä kuvatuin perustein Sanasto ehdottaa, että ehdotettu tekijänoikeuslakin 17 b §:n 5 momentti muutetaan esimerkiksi muotoon: *”Tekijällä on oikeus saada korvaus valtuutetulta yhteisöltä, jos 1*

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

4

momentin mukaisesti ääntä tallentamalla Suomessa valmistettu teoksen kappale levitetään, välitetään tai muuten saatetaan edunsaajahenkilöiden saataviin.”

Valtuutettujen yhteisöjen määritelmä sekä hyväksymis- tai valtuutusmenettely

Hallituksen esityksessä ei aseteta valtuutetuille yhteisöille minkäänlaista hyväksymis- tai valtuutusmenettelyä. Valtuutettujen yhteisöjen piiri jätetään hyvin avoimeksi ja direktiivissä mainitun suhteellisen löyhän määritelmän varaan. Tämä ei ole hyväksyttävää: Jonkin instanssin, esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriön, on vähintään tutkittava, täyttääkö teosten käyttöä rajoitussäännöksen nojalla suunnitteleva yhteisö valtuutetulle yhteisölle asetetut vaatimukset. Lisäksi on ehdottomasti pidettävä kirjaa hyväksytyistä, rajoitussäännöksen mukaista toimintaa harjoittavista valtuutetuista yhteisöistä.

Valtuutettujen yhteisöjen edellytysten täyttymisen tarkastaminen ja hyväksyminen ennen toiminnan aloittamista on tarpeellista paitsi tekijänoikeuden rajoitusten tarkkarajaisuuden vaatimuksen näkökulmasta myös teosten rajoitussäännöksen mukaisen käytön valvonnan järjestämisen takia. Vaikka olisi todennäköistä, että esimerkiksi äänikirjoja edunsaajahenkilöille tuottavien valtuutettujen yhteisöjen määrä pysyisikin matalana, on rajoitussäätelyn eheyden ja oikeutuksen kannalta välttämätöntä, että yhteisöiden toimintaa voidaan kontrolloida riittävästi.

Lukemisestedirektiivi sallii hyväksymis- tai valtuutusmenettelyiden olemassaolon, kunhan ne eivät estä sellaisia yhteisöjä, jotka täyttävät valtuutetun yhteisön määritelmän, toimimasta direktiivissä sallituissa käyttötarkoituksissa. Hyväksymis- tai valtuutusmenettely ei yksin estä valtuutettujen yhteisöjen toimia. Hallituksen esitystä tulee muuttaa siten, että se mahdollistaa hyväksymismenettelyn direktiivin sallimissa rajoissa.

Valtuutetun yhteisön velvoitteet, yhteisöjen valvonta ja oikeussuojakeinot

On hyvä, että valtuutettujen yhteisöjen velvoitteet on kirjattu lakiin. Valtuutetuille yhteisöille asetettujen velvoitteiden lisäksi on kuitenkin tärkeää, että säädetään myös noudattamisen valvonnasta ja rikkomusten seuraamuksista. Ei voida pitää kohtuullisena, että valtuutettujen yhteisöjen toiminnan valvonta jää ainoastaan oikeudenhaltijoiden valvonnan ja heidän oman aktiivisuutensa varaan. Ei myöskään ole kohtuullista, että velvollisuuksien rikkominen ei johda minkäänlaisiin seuraamuksiin. Velvoitteiden täyttäminen on oikeudenhaltijoiden oikeutettujen etujen toteutumisen näkökulmasta välttämätöntä, ja siitä syystä selkeä valtuutettujen yhteisöjen valvonta ja toimivat oikeussuojakeinot ovat ehdottoman tärkeitä.

Hallituksen esityksessä todetaan, että valtuutettujen yhteisöjen on varmistuttava, että teoksen kappaleita levitetään, välitetään tai saatetaan vain edunsaajahenkilöiden saataviin. Valtuutetun yhteisön on myös varmistettava asianmukaiset toimet luvattoman käytön ehkäisemiseksi. Nämä ovat kannattavia reunaehtoja, ja on hyvä, että teoskappaleiden käyttäminen vain tarkoin määritellyn

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

edunsaajaryhmän hyväksi on kirjattu tekijänoikeuslakiin ehdottomaan muotoon. Ehdotetussa 17 c § 1 momentissa jää kuitenkin epäselväksi, koskeeko velvoitteet myös sellaista valtuutettua yhteisöä, joka toimii ainoastaan Suomessa. Velvoitteiden tulee koskea valtuutettuja yhteisöjä riippumatta siitä, harjoittavatko ne toimintaansa vain kansallisesti vai kuuluuko niiden toimintaan valtion rajat ylittävää teoskappaleiden vaihtoa. Tämä tulee käydä selkeämmin ilmi velvoitteita koskevasta säännöksestä.

Valtuutettujen yhteisöjen toimintaa tulisi valvoa esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriön toimesta, ja tämä valvontavelvollisuus tulee kirjata lakiin. Lakiin tulee kirjata myös se, mitä seuraa, jos valtuutetut yhteisöt eivät toiminnassaan noudata asetettuja velvoitteita. Mikäli oikeudenhaltijat olisivat väärinkäytöstilanteissa yksin vastuussa valtuutettujen yhteisöjen valvonnasta, olisi oikeus-suojakeinona lähtökohtaisesti kanne tekijänoikeusloukkauksesta. Ei liene tarkoituksenmukaista, että tämä olisi ainoa tapa puuttua mahdollisiin epäkohtiin tällä tekijänoikeuden rajoitussäännöksen alueella.

Taloudelliset vaikutukset ja markkinoiden toimivuus

Hallituksen esitysluonnoksen mukaan tekijänoikeuslain muutosehdotuksilla ei ole merkittäviä suoria eikä epäsuoria yritysvaikutuksia. Ehdotetuilla uusilla säännöksillä äänikirjojen valmistaminen saavutettavassa muodossa vapautetaan kuitenkin muillekin kuin nykyisin asetuksessa tarkemmin säädetyille laitoksille. Tätä voidaan pitää merkittävänä muutoksena erityisesti tilanteessa, jossa kaupalliset kustantajat ovat keskittäneet yhä enemmän resursseja toimivien kaupallisten äänikirjapalvelujen kehittämiseen.

Hallituksen esitysluonnoksen mukaan direktiivin mukaisten muutosten ei arvioida suuresti vaikuttavan markkinoiden toimivuuteen eikä yritysten väliseen kilpailuun. Suomen kieli- ja markkina-alueet ovat pieniä, ja tästä syystä ne ovat myös hyvin alttiita häiriöille. Lainsäädännölliset toimenpiteet, jotka antavat ei-kaupallisille toimijoille mahdollisuuden toimia kaupallisiin palveluihin rinnastuvilla tavoilla ilman, että niiden käyttäjien tarvitsee maksaa saamistaan palveluista, on omiaan vaikeuttamaan kaupallisten palveluntarjoajien toimintaa ja sitä kautta myös heikentämään tekijöiden toimeentuloa.

Rajoitussäätely ja lukemisestirektiivin 10 artiklan mukainen uudelleentarkastelu

Tekijöiden ja muiden oikeudenhaltijoiden oikeuksien toteutumisen kannalta olisi kestävämpää, että ilman riittävää korvausjärjestelmää ja rajoituksen vaikutusten arviointia säädettäisiin laaja tekijänoikeuden rajoitussäännös. Lukemisestirektiivin 10 artiklan mukainen uudelleentarkastelu vuonna 2023 ei ole tekijöiden näkökulmasta riittävä suojamekanismi. Tällainen rajoitussäätely murentaisi olennaisesti tekijänoikeuden merkitystä Euroopan unionin vahvasti suojaamana oikeutena ja olisi vastoin kolmen kohdan testiä. Lisäksi direktiivin 10 artiklan mukainen uudelleenarviointi korvausjärjestelmien osalta edellytetään tehtävän ainoastaan edunsaajajen näkökulmasta. Tekijöiden näkökulmaa ei tuolloin direktiivin sanamuodon mukaan edellytetä erikseen huomioitavan.

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

Kirjallisten teosten tekijöiden oikeuksien toteuttamiseksi lähtökohtana täytyy olla rajoitussääntelyn ja korvausjärjestelmän asteittainen kehittäminen. Liian pitkälle menevien rajoitusten korjaaminen myöhemmin saattaa osoittautua vaikeaksi tai jopa mahdottomaksi, koska tällöin jouduttaisiin usein puuttumaan edunsaajahenkilöiden saavutettuihin etuihin.

Lopuksi

On tärkeää, että näkövammaisilla ja muilla lukemisesteisillä on yhdenvertainen oikeus ja mahdollisuus päästä osalliseksi kirjallisuudesta, kulttuurista ja sivistyksestä. Hallituksen esitysluonnokseen kirjatut säännökset eivät kuitenkaan onnistu luomaan tasapainoa rajoitussääntelyn ja tekijöiden oikeutettujen etujen riittävän turvaamisen välille. Ehdotetussa muodossaan tekijöiden oikeuksiin tehtävä rajoitus ei läpäise kolmen kohdan testiä. Valtion tulee suorittaa tekijöille korvausta tekijänoikeuden rajoitussäännöksen mukaisesta teosten käyttämisestä ja vastata siten vammaisille henkilöille ja lukemisesteisille tuotettavien palveluiden kustannuksista. Vammaisille tuotettavassa palvelussa sisällöt ovat yksi kustannustekijöistä, jotka täytyy järjestelmää kehitettäessä huomioida. Mikäli tekijöiden oikeuksia rajoitetaan esitetyllä tavalla, tekijöille teosten käyttämisestä suoritettava kohtuullinen korvaus on ainoa keino rajoitussääntelyn ja tekijöiden oikeuksien välisen tasapainon saavuttamiseksi.

Rajoitettaessa tekijöiden oikeuksia on tärkeää, että järjestelmä näyttää myös ulospäin siltä, että tasapaino eri intressiryhmien oikeuksien välillä on pyritty löytämään. Kaikkien osapuolten täytyy voida luottaa järjestelmän oikeudenmukaisuuteen. Valtuutettuja yhteisöjä tulee koskea lakiin kirjattu ja direktiivin mukainen hyväksymismenettely, ja niiden toiminnan valvomista ei saa jättää vain oikeudenhaltijoiden itsensä valvottavaksi. Lisäksi oikeussuojakeinot ja väärinkäytösten seuraamukset on kirjattava lakiin.

Helsingissä 27. päivänä huhtikuuta 2018

Heikki Karjalainen
Puheenjohtaja

Anne Salomaa
Toiminnanjohtaja

sanasto

Korkeavuorenkatu 30 A, 00130 Helsinki
+358 9 5629 3300, info@sanasto.fi, sanasto.fi

7

